

Svendborg
Kommune

Skovstrategi for de kommunale skove

Svendborg Kommune 2020

Indhold

Skove for alle	s. 3
Baggrund.....	s. 4
De kommunale skove i Svendborg Kommune	s. 4
Skovenes historie	s. 7
Biodiversitet i skovene	s. 9
Klimabidrag	s. 10
Lovgivning.....	s. 11
Strategi	s. 12
Overordnede målsætninger for de kommunale skove	
• Definitioner	s. 12
• Overordnede målsætninger for de kommunale skove	s. 13
• Udpegning af urørt skov	s. 14
• Udlægning af aktivitetszoner, stillezoner og naturzoner	s. 15
Målsætninger for de enkelte skove	s. 16
Retningslinjer for forvaltning af de kommunale skove.....	s. 35
• Urørt skov	s. 35
• Biodiversitetsskov	s. 36
• Æstetisk skov	s. 37
• Kulturarv og kulturhistorie	s. 37
• Friluftsliv	s. 37
• Klima.....	s. 38
• Sikkerhed og godt naboskab	s. 38

Om skovstrategien og forvaltningsplaner

Skovstrategien beskriver de kommunale skoves særlige værdier, og hvordan byrådet ønsker skovene udviklet og anvendt fremover. Strategien opstiller overordnede mål for udviklingen i skovene og principper for forvaltningen. Strategien indeholder også specifikke målsætninger for de enkelte skove, hvor de mange interesser er afvejnet og prioriteret.

På baggrund heraf udarbejdes 50-årige forvaltningsplaner for hvert skovområde. Heri beskrives, hvordan den enkelte skov skal forvaltes for at nå strategiens målsætninger.

Der er medtaget skove, der er større end 0,5 ha. Hertil kommer et par mindre arealer, som historisk set har været regnet som skov gennem mange år.

Forvaltningsplanerne er et styringsværktøj for kommunens medarbejdere, men det er også her, hvor man som borger kan se, hvad kommunen har planlagt på kort og langt sigt for lige netop den skov, man bruger.

Senest i 2030 foretages en evaluering af indsatser og resultater, og det vurderes, om der er behov for en revision af strategien og forvaltningsplaner.

Skovstrategien er udarbejdet i forlængelse af kommunens strategi for Natur og Friluftsliv og indgår i Bæredygtighedsstrategiens realisering af FN's verdensmål.

Skovstrategien og forvaltningsplanerne er udarbejdet i et samarbejde mellem Miljø- og Naturudvalget samt Teknik- og Erhvervsudvalget. I processen har Det Grønne Råd været inddraget og hørt, og der har været afholdt et borgermøde med workshops.

Forstkandidat Peter Friis Møller, Skov- og Naturrådgivning har været skovfaglig konsulent for kommunen.

Svendborg Museum har beskrevet skovenes kulturhistoriske elementer og er kommet med anbefalinger til bevaring.

Skove for alle

Svendborg Kommune ejer en række skove, 308 ha i alt. De fleste og største ligger i og meget tæt på Svendborg By. De giver byen en helt særlig værdi, og det har de gjort i mange år. Skovene ligger som grønne oaser mellem bebyggelserne og danner smukke rammer omkring byen mod Sundet og langs indfaldsvejene.

Kulturspor fortæller om vores forfædre gennem flere tusinde år. Fra midten af 1800-tallet har skovene dannet rammen om forlystelser, og i dag bruges de flittigt af mange til gåture, naturoplevelser, motion og forskellige friluftaktiviteter.

De fleste af vores skove er flere hundrede år gamle og rummer værdifuld natur. Vi kan være stolte af at have sjældne dyr som hasselmus, forårsferejer og sort eger i skovene. Nogle af skovene er i dag præget af traditionel produktionsorienteret skovdrift med ensartede bevoksninger. Det vil vi ændre på med den nye strategi.

Skovene er langsomt voksende økosystemer, og det kræver en langsigtet planlægning og målrettet forvaltning at opretholde og udvikle skovene mod de ønskede mål.

Vi vil øge biodiversiteten i de kommunale skove og skabe de bedst mulige rammer for naturoplevelser, motion og bevægelse, fordybelse og samvær. Og det vil vi i samarbejde med brugerne af skovene. Det kræver en omstilling i den nuværende drift og i vores tankegang. Vi vil gå fra en forvalt-

ning, hvor sigtet for en stor del har været at bevare en tilstand i skovene, til et mere dynamisk natursyn, som anerkender, at naturen er under konstant forandring. Vi vil over en 5-årig periode øge arealet med urørt skov fra 10 % til 20 % og omstille driften af den øvrige skov til biodiversitets-skov med større variation i skovbilledet. Vi vil bevare og formidle vores kulturarv og kulturhistorie og sikre en god balance mellem benyttelse og beskyttelse. Skovene skal også bidrage til klimainsatsen ved at lagre kulstof fra luftens CO₂ og holde regnvandet tilbage.

Skove er danskernes foretrukne sted for rekreation. Der er mange forskellige ønsker til brugen af skovene, og vi vil gerne give mulighed for et aktivt og varieret friluftsliv, men ikke alt kan forenes. Derfor udlægger vi aktivitetszoner og zoner til stilhed og ro i skovene, så der nogle steder bliver mulighed for at få pulsen op og andre steder mulighed for den uforstyrrede stille naturoplevelse. Der skal også være områder i skovene, hvor skovens egen værdi har første prioritet - skov på naturens præmisser.

Med Skovstrategien og de langsigtede forvaltningsplaner ønsker vi at styrke det sunde og gode liv i Svendborg Kommune, bidrage til udviklingen af Geopark Det Sydfynske Øhav og understøtte FN's verdensmål for bæredygtig udvikling.

*God læselyst og god tur i skoven!
Svendborg Byråd*

De kommunale skove i Svendborg Kommune

Svendborg Kommune ejer 308 ha fredskov fordelt på 29 skove samt flere mindre træbevoksede arealer. De fleste og største af skovene ligger i eller tæt på Svendborg by. Skovene er meget forskellige i størrelse og struktur. Hallind Skov og Gl. Hestehave på i alt 59 ha er det største samlede skovområde. Næststørst er Sofielund på 46 ha. Mange af skovene er små og ligger isoleret. De træbevoksede arealer er vist på side 32-33.

RØDSKEBØLLE HUNDESKOV

SOFIELUND

FRUERSKOVEN

IGLEMOSE SKOV

HØJE BØGE

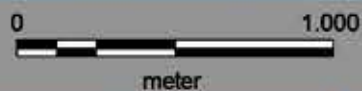
POUL SMEDS MOSE

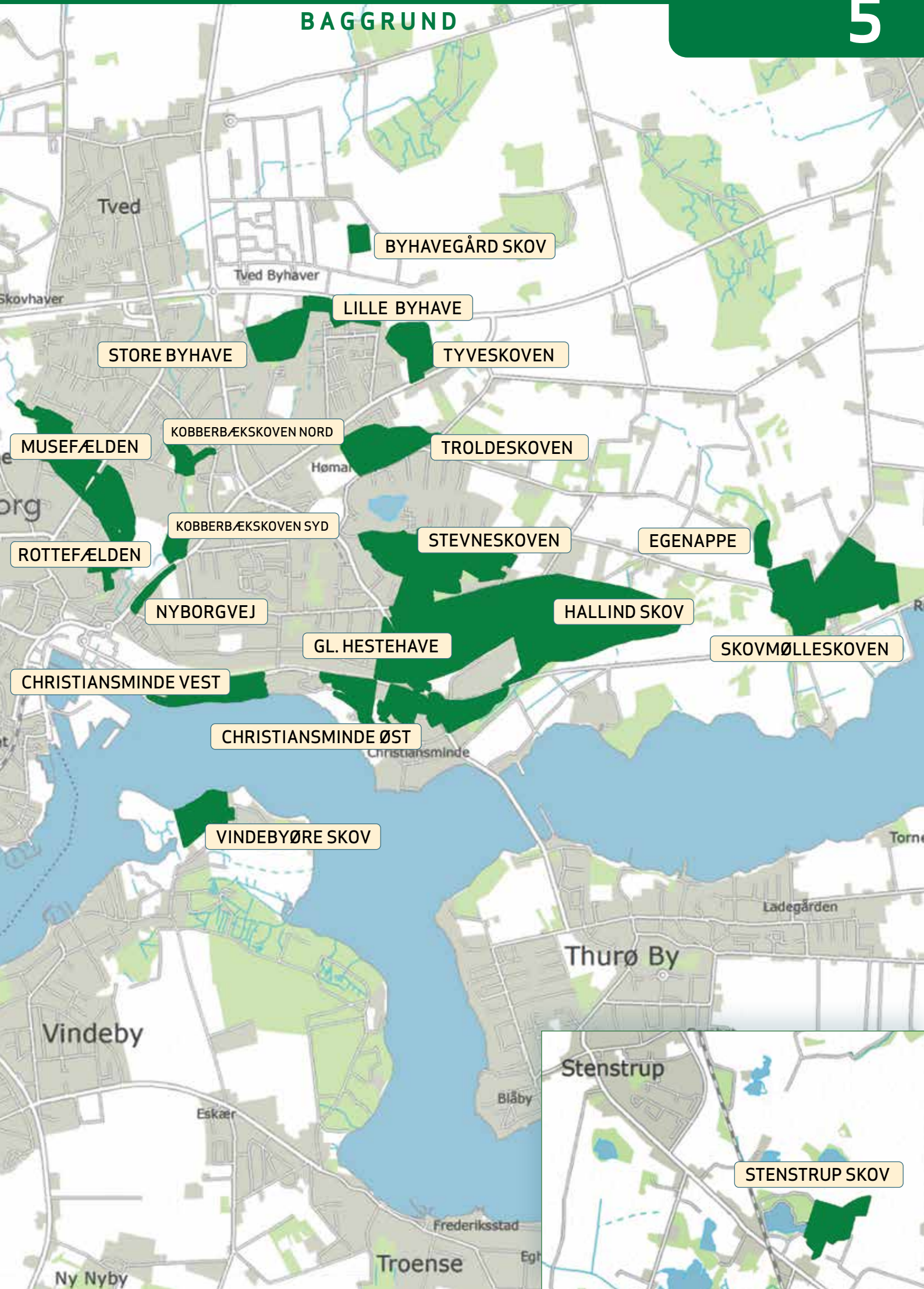
CHRISTINEDAL

JUULGÅRDSKOVEN

POULINELUND

MIRA MARE

STORE BYHAVE

BYHAVEGÅRD SKOV

LILLE BYHAVE

TYVESKOVEN

MUSEFÆLDEN

KOBBERBÆKSKOVEN NORD

TROLDESKOVEN

KOBBERBÆKSKOVEN SYD

STEVNESKOVEN

EGENAPPE

ROTTEFÆLDEN

NYBORGVEJ

HALLIND SKOV

GL. HESTEHAVE

SKOVMØLLESKOVEN

CHRISTIANSMINDE VEST

CHRISTIANSMINDE ØST

VINDEBYØRE SKOV

Stenstrup

STENSTRUP SKOV

Skovenes historie

Skovene har altid været vigtige, og svendborgenserne har brugt skovene igennem århundreder. Skovene har leveret brænde, gærdsel (stave til gærder- og hegnsbygning) samt byggematerialer og har været brugt som græsningsarealer for husdyr.

De mange krige i 1600-tallet efterlod generelt de danske skove forhuggede og ødelagte. Det gjaldt også skovene omkring Svendborg. Den gang var skovene inddelt i over- og underskov. Kongen ejede overskoven, dvs. træ til tømmer, mens borgerne ejede underskoven og kunne bruge den til sankebrænde, gærdsel og græsning til husdyr. Datidens lysåbne skove var vigtige for borgernes husdyrhold. I 1764 blev de kongelige skove solgt til lokale velhavere, og der opstod konflikt mellem svendborgenserne og skovenes nye ejere om retten til underskoven.

I 1796 købte Svendborgs 'markejere' 121 tønderland (66,5 ha) skov. I 1829 dannede skovejere en forening; 'Skovkassen', der administrerede byens skove. I 1960 ejede 'Skovkassen': Rottefælden, Kobberbækskoven, Troldeskoven, Tyveskoven, Hallind Skov, Egenappe, Store og Lille Byhave. 'Skovkassen' blev nedlagt i 1972 og kommunen

overtog skovene. Kommunen har ejet Christiansminde og Høje Bøge samt Fruerskoven siden ca. 1875.

I 1800-tallet blev der anlagt lystskove med stier, traktørsteder og musiktribuner i Høje Bøge, Christiansminde og i Rottefælden. Her har der udfoldet sig et livligt forlystelsesliv.

Svendborg Kommune overtog Gl. Hestehave, Stevneskoven og Skovmølleskoven i perioden 1955 til 1972 og plantede størstedelen af de tidligere frugtplantager til med skov. Svendborg Kommune plantede Juulgårdsskoven i 1996/-97 og købte Sofielund i 2009 og Poulinelund i 2012.

I skovene er bevaret fortidsminder som bronzealderhøje og højryggede agre fra middelalderen.

Æstetiske værdier

Nogle af skovene har en særlig æstetisk værdi. "Høje Bøge skal blive ved med at være høje bøge". Sådan har en borger udtrykt det. Den åbne højstammede bøge- og egeskov giver mulighed for at se ind i skoven, og her er ofte et dække af anemoner om foråret. En søjlehal, som byder velkommen til byen.

Naturværdier

I skovene findes fine naturværdier. I Rottefælden og Christinedal er der f.eks. rislende vandløb, og i Sofielund findes mange små vandhuller. Skovene rummer sjældne arter som hasselmus, forårsfereje og sorte eger. Flere steder er der veludviklede, artsrige og varierede skovbryn med landskabeligt og naturmæssigt værdifulde enkeltræer. De enkelte skoves særlige naturværdier er beskrevet i forvaltningsplanerne.

Dele af skovene bærer præg af lang tids produktionsorienteret drift med ensartede, ensaldrende bevoksninger og udgrøftning. Det ses f.eks. i Poulinelund, Sofielund, Skovmølleskoven og dele af Gl. Hestehave. Disse bevoksninger og skove er langt fra en naturlig tilstand, og det vil tage lang tid for den naturlige biodiversitet at indfinde sig på disse arealer. Der er f.eks. ikke ret meget dødt ved og kun få træer med hulheder eller meget gamle tæer (veterantræer) i disse skove. Udviklingen af skovenes naturlige dynamik kan fremskyndes ved at fremme de forhold og levesteder, som kendetegner naturlige skovøkosystemer, f.eks. naturlige vandstandsforhold og dødt ved.

Friluftsliv og læring

De kommunale skove ligger meget nær og i Svendborg by. Skovene besøges dagligt af mange gæster. Nogle kommer for at få motion og bevægelse andre for en naturoplevelse eller for at finde stilhed og ro.

I skovene er der anlagt en række faciliteter som hjerterute, rute til orienteringsløb, mountainbikespor samt madpakkehus, bålpladser, shelters og toilet. I 2017 blev der

etableret en hundeskov ved Rødskebølle. Svendborg Kommunes naturskole ligger i Skovmølleskoven.

Sikkerhed

Med målsætningerne om urørt skov og biodiversitetsskov vil antallet af gamle og døde træer som ønsket stige. Det vil betyde, at risikoen for at træer vælter og grene falder ned bliver større. Derfor vil omstillingen til urørt skov og biodiversitetsskov fordre, at der fra kommunens side skal være et øget fokus på sikkerheden for skovens gæster og for de trafikanter, der færdes på veje i og ved skovene samt for skovenes naboer.

I de kommunale skove kan man færdes over alt og døgnet rundt, men som udgangspunkt sker det på eget ansvar.

Certificering

Svendborg Kommunes skovdrift blev i 2015 certificeret som bæredygtig skovdrift efter PEFC- og FSC-normerne, og der blev i den forbindelse udlagt 10 % urørt skov og knap 7 % biodiversitetsskov. Skovene har siden været drevet i overensstemmelse hermed og flersidigt, hvor den rekreative anvendelse af skovene, naturhensyn og produktion af gavntræ er søgt forenet.

Skoven som samlingssted, madpakkehuset i Sofielund

Skoven som legeplads

Biodiversitet i skovene

Skovene er levested for mere end halvdelen af landets vilde arter, og de fleste truede og sårbare arter er knyttet til skov. Det skyldes, at Danmark oprindeligt var dækket af skov. Skovene har således stor betydning for biodiversiteten.

Komplekse og sårbare økosystemer

En stor del af skovens biodiversitet udgøres af arter af svampe og insekter, og mange af dem er truede. De er især knyttet til døde stammer af løvtræer og gamle træer med rådne partier og hulheder. Der er også mange arter af mosser og laver i skoven. Flere arter lever på barken af veterantræer (store og gamle, ofte svækkede træer, der får lov til at stå til naturlig aldring og død). En del truede arter er særligt knyttet til skovbryn, skovmoser, lysninger og skovenge - f. eks. sommerfugle.

Områder i skovene med særlig stor betydning for biodiversiteten kaldes nøglebiotoper.

Det er vigtigt at bevare de sjældne og følsomme arters tilbageværende levesteder. De kan være vanskelige at genskabe. Skovene udgør meget komplekse økosystemer, der kan tage århundrede at opbygge. Kontinuitet i levestederne i tid og rum over meget lange tidshorisonter er derfor afgørende.

Hvad skal der til for at øge biodiversiteten?

Det er særlig vigtigt, at skovene vedvarende rummer veterantræer, hultræer og andre strukturelt værdifulde træer og dødt ved i forskellige dimensioner og nedbrydningsstadier – både stående og i skovbunden. Gamle træer er som regel mest værdifulde, i særdeleshed gamle, levende hultræer, hvor det døde ved indgår i det levende træ, og hvor levestederne kan eksistere i lang tid, ofte århundreder. En væsentlig del af den aktuelle indsats for den biologiske mangfoldighed er derfor at sikre og på både kort og langt sigt forøge mængden af gamle træer, levende hultræer og dødt ved i skovene. Det kan bedst opnås ved at fremme naturlig dynamik og naturlige processer, herunder genskabe naturlige vandstandsforhold med vådområder. Det vil føre til, at træer i løbet af en årrække dør stående eller rodvælter på grund af svækkelse og våd og ustabil bund. På størstedelen af arealet vil det dog, på grund af jordbundsforhold, alderssammensætning og bevoksningsstruktur, være hensigtsmæssigt at fremme mængden af dødt ved gennem forskellige tiltag med beskadigelse af træer og hugst.

At skabe lysninger og indføre skovgræsning vil også bidrage til at øge biodiversiteten. Redetræer til rovfugle er også et vigtigt element.

Fingrenet bregne

Porcelænshat

Lungelav

Moskusbuk

Klimabidrag

Skovene lagrer kulstof

Skove lagrer kulstof fra atmosfærens CO₂ i træernes stammer, grene og rødder, og opsluger mere CO₂ end de afgiver, når de er i vækst. Optaget af CO₂ på et skovareal afhænger blandt andet af træarten, alder, plantetæthed og jordbund, og af hvordan skovene dyrkes og behandles. F.eks. kan hurtigt voksende nåletræarter, som plantes tæt, optage en del mere CO₂ pr. ha om året end langsomt voksende egeskove. Til gengæld vil løvskove af bl.a. bøg og eg, der kan blive flere hundrede år gamle, kunne fortsætte med at optage og fastholde det bundne kulstof i hele deres lange levetid.

I biodiversitetsskov og urørt skov vil mange træer få mulighed for at fortsætte væksten og dermed kulstofbindingen i flere hundrede år. Ligeledes vil grøftelukninger og genoprettelse af vandstandsforhold generelt standse omsætningen af tørvejorder og øge lagringen af kulstof i jorden. Stedvis medfører omstillingen dog også et nettoudslip af CO₂, fordi enkelttræer og bevoksninger dør, arealer ændres fra skov til lysåben natur, og artssammensætninger ændrer sig.

Når træerne nedbrydes, frigives CO₂ til atmosfæren, men ikke alle døde plantedele nedbrydes. Der lagres betydelige mængder af kulstof i jordbunden som uomsat plantemateriale. Udtag af ved fra skoven nedsætter den pulje af kulstof, der lagres i skoven - både i form af

levende og død biomasse og som organisk stof i jordbunden.

Som led i omstillingen til urørt skov og biodiversitetsskov kan det være en naturmæssig fordel at tage hele eller størstedelen af den fældede vedmasse ud af skoven. Det kan f.eks. være i forbindelse med rydning af granbeplantninger og udtydning af tætte, unge og ensartede løvtræsbeplantninger.

Det lagrede kulstof fastholdes også, når træ anvendes i byggeri, i møbler og til papir. Skoven kan på denne måde også bidrage til at mindske CO₂-indholdet i atmosfæren. Træprodukter vil desuden kunne fortrænge materialer som stål, beton og aluminium, der er baseret på mere energikrævende fremstillingsprocesser. Træ kan også anvendes som energikilde og erstatte fossile brændsler.

Skove kan være buffer for nedbør

Ved at genskabe de naturlige vandstandsforhold kan skovene komme til at fungere som buffer for nedbør. Det er især aktuelt ved de stadig hyppigere skybrud. Vedligeholdte grøfter og kanalagtige vandløb leder hurtigt vandet ned i lavtliggende områder, hvor det kan skabe problemer med oversvømmelser, erosion og udskylning af jord. I skove med naturlige afstrømningsforhold vil vandet i højere grad blive bremset og tilbageholdt samt skabe vådområder og andre levesteder i skovene.

I skoven lagres CO₂ både i træernes stammer, grene og rødder og i jordbunden som uomsat organiske materiale.

CO₂ lagres også i tømmer, og træ kan erstatte fossile brændsler.

Lovgivning

Fredskov

Alle offentligt ejede skove er fredskov og omfattet af skovlovens bestemmelser. Det indebærer, at skovene skal opretholdes som skov og drives bæredygtigt. Dog kan dele af skovene udlægges til urørt skov, ryddes til lysåben natur eller afgræsses. For offentligt ejede skove skal der ifølge skovloven lægges særlig vægt på at bevare og øge skovens biologiske mangfoldighed og sikre, at hensynet til landskab, naturhistorie, kulturhistorie, miljøbeskyttelse og friluftsliv tilgodeses.

Andre arealbindinger

Ud over skovloven er der en række andre love, som har betydning for forvaltningen af skovene. I de kommunale skove findes mindre arealer med enge, moser, overdrev, søer/vandhuller samt vandløb, der er omfattet af naturbeskyttelseslovens §3 om beskyttede naturtyper. Kommunerne er forpligtede til at pleje de beskyttede naturtyper og sikre, at de ikke skifter karakter. Denne pligt gælder dog ikke for vandløb og søer. I skovloven er en supplerende bestemmelse om beskyttelse af de enge, moser, overdrev og vandhuller, som er for små til at være omfattet af na-

turbeskyttelseslovens §3. Skovlovens supplerende bestemmelse gælder også for de vandløb, der ikke er omfattet af naturbeskyttelseslovens §3.

Skovens sten- og jorddiger samt fortidsminder er beskyttede i medfør af museumsloven. Der må ikke foretages ændringer i tilstanden. Kommunerne skal også pleje disse fortidsminder samt sten- og jorddiger.

Nogle af de kommunale skove rummer arter, der står på Habitatdirektivets bilag IV (padder, flagermus og hasselmus), og som Danmark er forpligtet til at beskytte. Dyrene må ikke forsætligt forstyrres, og deres levesteder må ikke beskadiges eller ødelægges. Der skal også tages hensyn til skovens fredede dyr og planter, bl.a. orkideer.

Ved eventuelle ændringer af vandstandsforholdene skal der tages hensyn til nabo-ejendommens afvandingsrettigheder samt eventuelle miljømæssige krav til vandkvalitet (vandløbsloven). Nogle af skovene er omfattet af lokalplaner, der indeholder bestemmelser om anvendelsen. Disse hensyn vil fremgå af forvaltningsplanerne.

Sort egern i Hallind Skov

Iris i Poulinelund

Hasselmus i Sofielund

Flagspætte i Sofielund

Definitioner

Biodiversitet

Definition ifølge FN's biodiversitetskonvention (1992):

"Ved biologisk mangfoldighed (biodiversitet) forstås mangfoldigheden af levende organismer i alle miljøer, både på land og i vand, samt de økologiske samspil som organismerne indgår i. Biologisk mangfoldighed omfatter såvel variationen indenfor og mellem arterne, som mangfoldigheden af økosystemer."

Urørt skov

Urørt skov skal som udgangspunkt passe sig selv uden indgreb - ingen hugst eller fjernelse af ved, ingen færdsel med maskiner uden for veje og stier, ingen sprøjtning, gødskning eller jordbearbejdning, ingen plantning.

Der kan dog foretages indgreb, som gavner biodiversiteten. Det kan f.eks. være afgræsning med dyr for at fremme særlige naturtyper og bekæmpelse af invasive arter. Træer, der udgør en væsentlig sikkerhedsrisiko, kan fældes, men uden at veddet fjernes fra det urørte areal. Udlægning til urørt skov hindrer ikke rekreativ brug af skovene.

Man skal være tålmodig, når man lægger skov urørt. Der kan, afhængig af udgangspunktet, gå flere årtier, før skoven udvikler de strukturer, der kendetegner en gammel urørt skov med mange gamle træer, hultræer og døde stammer.

Biodiversitetsskov

I biodiversitetsskov har biodiversitet også hovedprioritet, men i modsætning til arealer med urørt skov, kan der udtages vedmasse, når det ikke skader biodiversiteten på kort eller langt sigt. På disse arealer kan der også foretages opfølgende naturpleje i forhold til for eksempel invasive arter eller til sikring af naturmæssigt særligt værdifulde enkelttræer, f.eks. gamle ege gennem

frihugst, nedskæring, ringning og lignende af påtrængende opvækst af nåletræer, bøg og ahorn. Desuden kan der fortsat laves aktive tiltag for at fremme strukturel variation, udvikling af dødt ved og levesteder på levende træer. Der sprøjtes og gødskes ikke, og færdsel med maskiner uden for veje og stier begrænses.

Græsningsskov

Indtil begyndelsen af 1800-tallet, hvor fredskovsforordningen trådte i kraft blev næsten al skov i Danmark udnyttet til græsning med husdyr. Ældre græsningsskove er som regel kendetegnede ved at være lysåbne og have bredkronede træer med en underskov af stikkende buske. Græsningsskovenes ofte gode lysforhold og de store gamle træer er med til at sikre værdifulde levesteder for mange arter. For at fremme biodiversiteten er det ønskeligt at udlægge nye græsningsskove.

Nøglebiotoper

Områder i skovene med særlig stor betydning for biodiversiteten kaldes nøglebiotoper. Det kan f.eks. være gamle træer og bevoksninger, sumpskove, lysåbne vådområder og træruiner. Sten- og jorddiger, dysser og gravhøje kan også have betydning som nøglebiotop. Nøglebiotoper kan variere fra flere hektar og ned til få kvadratmeter i størrelse.

Æstetiske skove

Æstetiske skove er skove med gamle højstammede bøge og ege, der åbner for indkig og udsyn. Flere har også en rig forårsflora af anemoner og lærkesporer. Den æstetiske skov giver en særlig visuel oplevelse, når man kommer til Svendborg hvad enten det er ad indfaldsvejene eller fra Svendborgsund. Den højstammede skov holdes åben som en søjlehal ved at bevare de gamle træer og tynde hårdt i underskoven.

Overordnede målsætninger for de kommunale skove

De kommunale skove i Svendborg Kommune er på mange måder en værdifuld ressource, der gennem en langsigtet forvaltning skal sikres og udvikles til gavn og glæde for kommunens borgere, turister, miljøet og naturen i skovene.

Byrådets mål er at skabe varierede, bæredygtige og spændende skove med en høj biodiversitet. Vi vil til stadighed udvikle og give gode muligheder for et aktivt og varieret friluftsliv. Skovene skal give oplevelser, sundhed og fællesskaber i en god balance mellem benyttelse og beskyttelse.

Overordnede målsætninger for de kommunale skove:

- **Urørt skov og biodiversitet:** Vi vil øge biodiversiteten i skovene. Mindst 20 % af skovarealet udlægges til urørt skov inden udgangen af 2025 og de resterende op til 80 % af skovene drives som biodiversitetsskov med særlig opmærksomhed på artsrige områder (nøglebiotoper) og værdifulde skovbryn. Vi vil fremme udviklingen af naturlige skovstrukturer gennem hugst og genskabelse af naturlige vandstandsforhold, hvor det er muligt. Inden for biodiversitetsskovene kan op til 10 % af de enkelte skove drives som lysåbne arealer med f.eks. enge og overdrev.
- **Kulturarv og kulturhistorie:** Vi vil bevare og synliggøre værdifuld kulturarv og kulturhistoriske værdier.
- **Friluftsliv:** Vi vil styrke og udvikle skovens funktion som rekreative områder på et bæredygtigt grundlag i forhold til naturværdierne. Skovene skal give mulighed for et aktivt og alsidigt friluftsliv med gode naturoplevelser og fællesskaber. For at tilgodese de forskellige interesser udlægges og forvaltes aktivitetszoner og stillezoner i skovene. Vi vil sikre god tilgængelighed, gode faciliteter og god formidling. På udvalgte steder sikres bedre adgang for handicappede. Dele af skovene udlægges som naturzone, hvor skovens egenverdi har første prioritet.
- **Æstetiske skove:** Vi vil sikre skove med højstammede bøge og ege ved tilkørselsveje og ved Christiansminde, som en smuk ankomst til Svendborg (i alt ca. 20 ha).

- **Klima:** Vi vil udnytte skovene til at imødegå de negative følger af klimaændringerne, både som buffer for regnvand ved skybrud og gennem CO₂-binding og kulstoflagring.
- **Sikkerhed og naboskab:** Sikkerhed for publikum og skovens naboer vægtes i forhold til risikoen. Træer, der kan udgøre en fare for folk, som færdes på veje, stier og opholdsarealer og for naboer overvåges og håndteres. Der opretholdes et godt gensidigt naboskab med respekt for skel.

Hvilke dele af skovene, der udlægges til henholdsvis urørt skov og biodiversitetsskov, herunder nøglebiotoper, skovbryn samt de æstetiske skove, fremgår af de konkrete målsætninger for hver enkelt skov. Zoneopdelingen af skovene i forhold til friluftslivet fremgår ligeledes af de konkrete målsætninger for de enkelte skove. Placering af urørt skov og zoneinddelingen i forhold til friluftslivet indpasses efter hinanden.

Mange af de processer, som er vigtige for skovens biodiversitet, står i modsætning til, hvad der kunne være ønskværdigt ud fra et vedproduktions synspunkt. Derfor udfases den traditionelle skovdrift med fokus på vedproduktion i forbindelse med omstillingen til urørt skov og biodiversitetsskov. I omstillingsfasen kan træer, som fældes for at fremme biodiversiteten tages ud af skoven og udnyttes til tømmer og flis. Tiltag, som anvendes i omstillingsperioden, beskrives i forvaltningsplanerne for de enkelte skove, hvor der også er en tidsplan for omstillingen.

Udpegning af urørt skov

20% af skovarealet er udlagt til urørt skov. Det tilstræbes at opnå et varieret naturbillede med mange forskellige skovtyper og arealer henlagt til naturlig succession/udvikling. Der sigtes primært mod større sammenhængende arealer.

Arealerne er udvalgt ud fra følgende kriterier:

- Gamle skove med lang kontinuitet.
- Eksisterende naturværdier, herunder artsforekomster og allerede eksisterende strukturer (gamle træer, hultræer, dødt ved, vådområder mm.).
- Arealer med stort naturpotentiale i forbindelse med genskabelse af naturlige vandstandsforhold.
- Stor terræn- og jordbundsmæssig variation.
- Den statslige registrering af §25 skov (naturmæssig særlig værdifuld skov, Miljøstyrelsen i 2017).
- Arealer uden eller med lille behov for sikkerhedsbeskæring.

Christinedalsbækken løber gennem Christinedal Skov, der nu udlægges som urørt skov.

Udlægning af aktivitetszoner, stillezoner og naturzoner

Ud fra en prioritering af benyttelsen i forhold til naturværdier, terræn samt adgangs- og færdselsforhold udlægges to forskellige fri-luftszoner: Aktivitetszoner og stillezoner. Kun større sammenhængende og velafgrænsede områder målsættes. Dele af skovene udlægges som naturzoner, hvor skovens egenværdi har første prioritet.

- **Aktivitetszoner**

Aktivitetszoner er udlagt i de mest robuste dele af skovene med udfordrende terræn og mindre sårbar natur. Aktiviteterne kan f.eks. være orienterings- og terrænløb, kørsel på mountainbike (MTB), spejderøvelser, nataktiviteter og hundetræning.

Konfliktpotentialer mindskes gennem anlæg af hundeskove, MTB-spor, ridestier og lignende med hensigtsmæssig placering i forhold til fortidsminder, naturværdier og andre interesser.

Der tillades ikke motoriserede aktiviteter i de kommunale skove, og der er ikke mulighed for at drive jagt på grund af skovens ringe størrelse og bynære placering. Der kan dog som hidtil foretages regulering af rågeunger.

- **Stillezoner**

Stillezoner er udlagt i områder med sårbar natur, rig på naturoplevelser og med få stier samt begrænset baggrundsstøj fra veje.

Her kan man finde stilhed og ro til fordybelse, sansning og til naturoplevelser. Målgruppen er sagte brugere til fods som f.eks. den særligt naturinteresserede, men også "den almindelige" skovgæst, der går en tur i skoven. Der kan cykles på stier, som er egnede til cykling på almindelig cykel, jf. naturbeskyttelsesloven.

Stillezoner friholdes så vidt muligt for særligt slidende og forstyrrende aktiviteter herunder for organiserede aktiviteter, der også i offentlige skove vil kræve tilladelse. Sådanne aktiviteter henvises som hovedregel til aktivitetszonerne. Arealer udlagt som stillezone friholdes for anlæg af samlingssteder, ridestier, MTB-ruter og lignende.

- **Naturzoner**

Særlige naturområder eller levesteder for sjældne arter udlægges som naturzoner, hvor skovens egenværdi har første prioritet. Her kan man fortsat færdes, men der etableres ingen faciliteter. Nøglebiotoperne er generelt udlagt som naturzoner. I Sofielund er udlagt et stort område som nøglebiotop for hasselmus. Her kan etableres faciliteter.

- **Ikke målsatte zoner**

Ikke alle områder i skovene er målsat. Det er f.eks. områder, hvor publikumstrykket er stort, men uden de særlige aktiviteter, som henlægges til aktivitetszonerne. Det er også områder, hvor behov på nuværende tidspunkt ikke er afklaret.

Aktivitetszone, Hallind Skov

Stillezone - den intense naturoplevelse

Naturzone, vådområde i Sofielund

Målsætninger for de enkelte skove

Der er udarbejdet målsætningskort for de enkelte skove.

Skovene er målsat i forhold til:

- **Skovtype**

- Urørt skov
- Biodiversitetsskov, herunder
 - Æstetisk skov
 - Græsningsskov
 - Lysåbne arealer
- Skovbryn
- Særlige træer

- **Nøglebiotoper og naturzone**

Alle nøglebiotoper udlægges som naturzone. Naturzoner vises derfor ikke med særskilt signatur.

- **Kulturarv og –historie**

- **Friluftsliv***

- Aktivitetszone
- Stillezone

**) Ikke alle områder i skovene er målsat i forhold til friluftslivet. De nuværende aktivitetsområder er i stor udstrækning videreført som aktivitetszone. Nye aktivitetszoner er lagt i robuste og udfordrende dele af skovene. Stillezonerne er primært lagt i forbindelse med de områder, som udlægges til urørt skov. Det er også tilstræbt, at stillezonerne er velafgrænsede og har en størrelse, som giver variation og tid til forskellige oplevelser og "sansninger"/stemninger.*

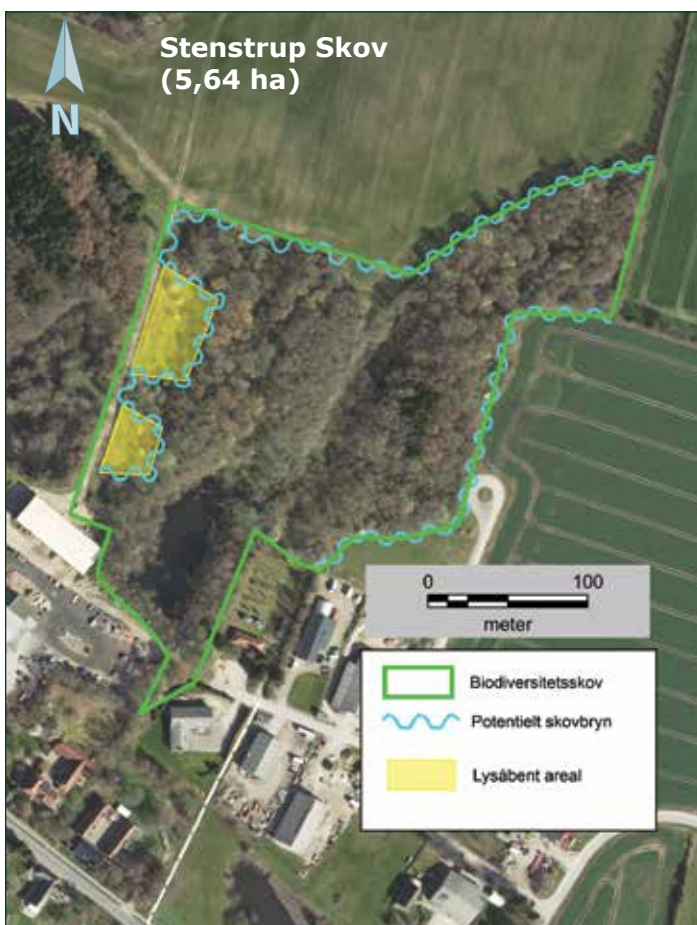
De ikke målsatte områder er de små skove samt områder med mange besøgende og stor skoleaktivitet. Her vil man kunne møde mange mennesker, men ikke heftig aktivitet.

Der er udarbejdet målsætningskort for følgende skove:

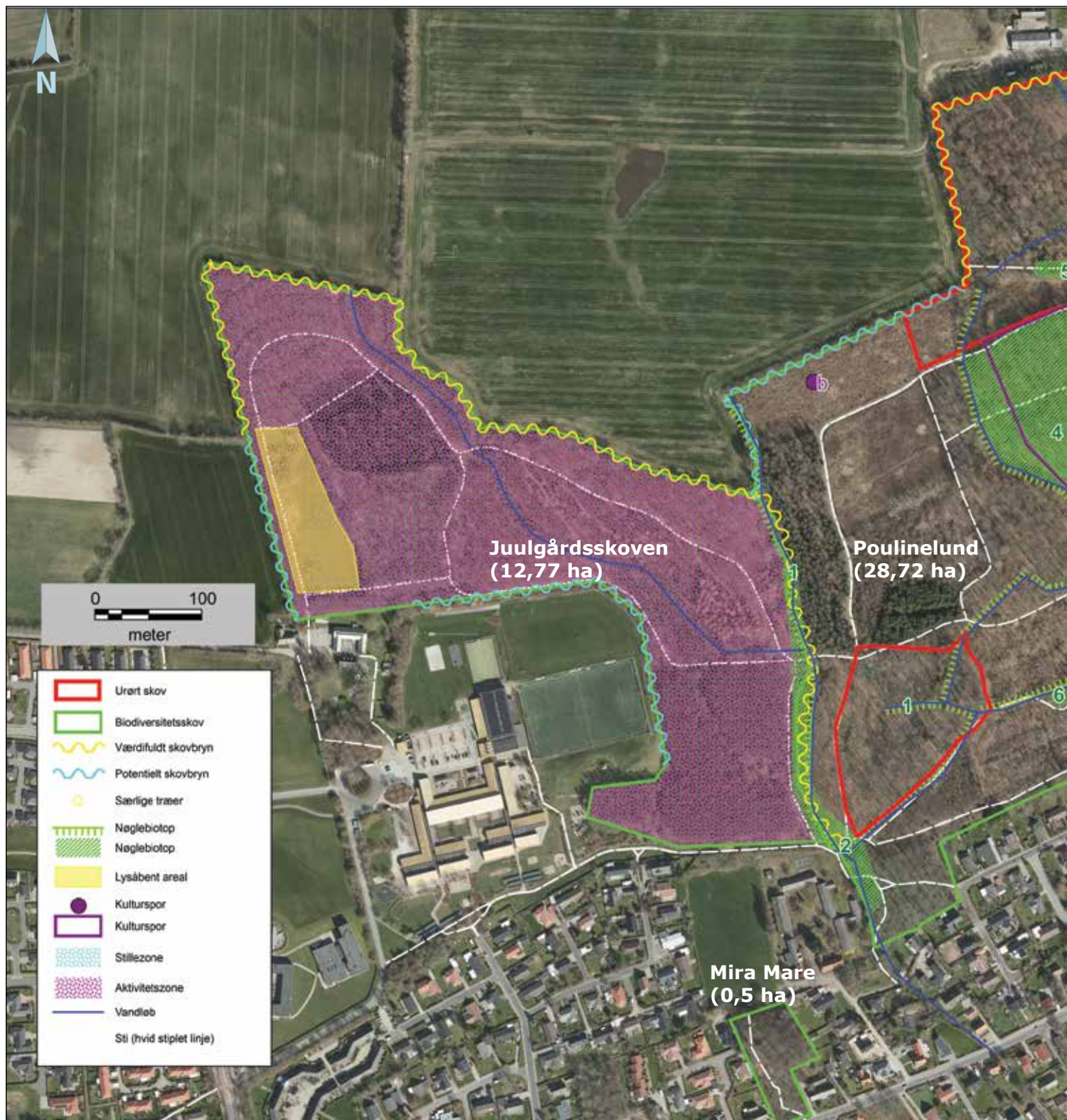
Stenstrup Skov	s. 17
Juulgårdsskoven, Poulinelund og Mira Mare	s. 18-19
Rødskebølle Hundeskov og Iglemose Skov	s. 20
Sofielund	s. 21
Fruerskoven og Høje Bøge	s. 22
Poul Smeds Mose og Christinedal	s. 23
Rottefælden og Musefælden	s. 24
Kobberbækskoven Nord og Syd og Nyborgvej	s. 25
Stevneskoven, Gl. Hestehave og Hallind Skov	s. 26-27
Christiansminde	s. 28
Byhavegård Skov, Store og Lille Byhave, Tyveskoven og Troldeskoven	s. 29
Egenappe og Skovmølleskoven	s. 30
Vindebyøre Skov	s. 31
Øvrige småskove og træbevoksede arealer	s. 32-33

Målsætningskortene vises i en geografisk bestemt rækkefølge fra vest mod øst.

MÅLSÆTNING FOR Stenstrup Skov

MÅLSÆTNING FOR

Juulgårdsskoven,
Poulinelund og Mira Mare

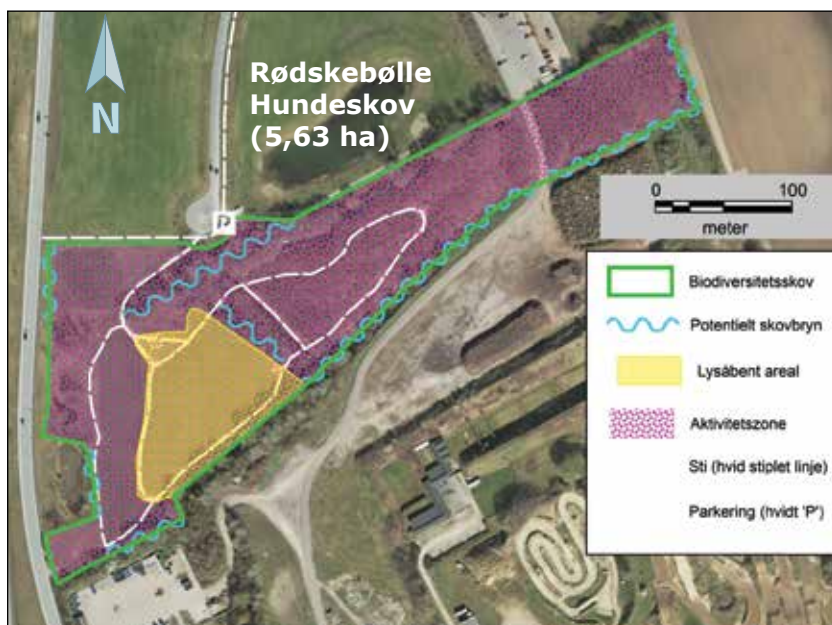
Nøglebiotoper:

Poulinelundsbækken (1), særligt værdifuld skovbryn (2), 200 år gamle ege og bøge (3), skovbundsflora (4), levested for kejserkåbe (5), levested springfrø (6).

Kulturspor:

Højryggede agre (a), gravhøj (b), granitstele (c).

MÅLSÆTNING FOR

Rødskebølle Hundeskov
og Iglemose Skov

Nøglebiotoper:

Rødskebølle Hundeskov: Ingen.

Iglemoseskov: Vandhul,
levested for springfrø (1),
levested for markfirben (2).

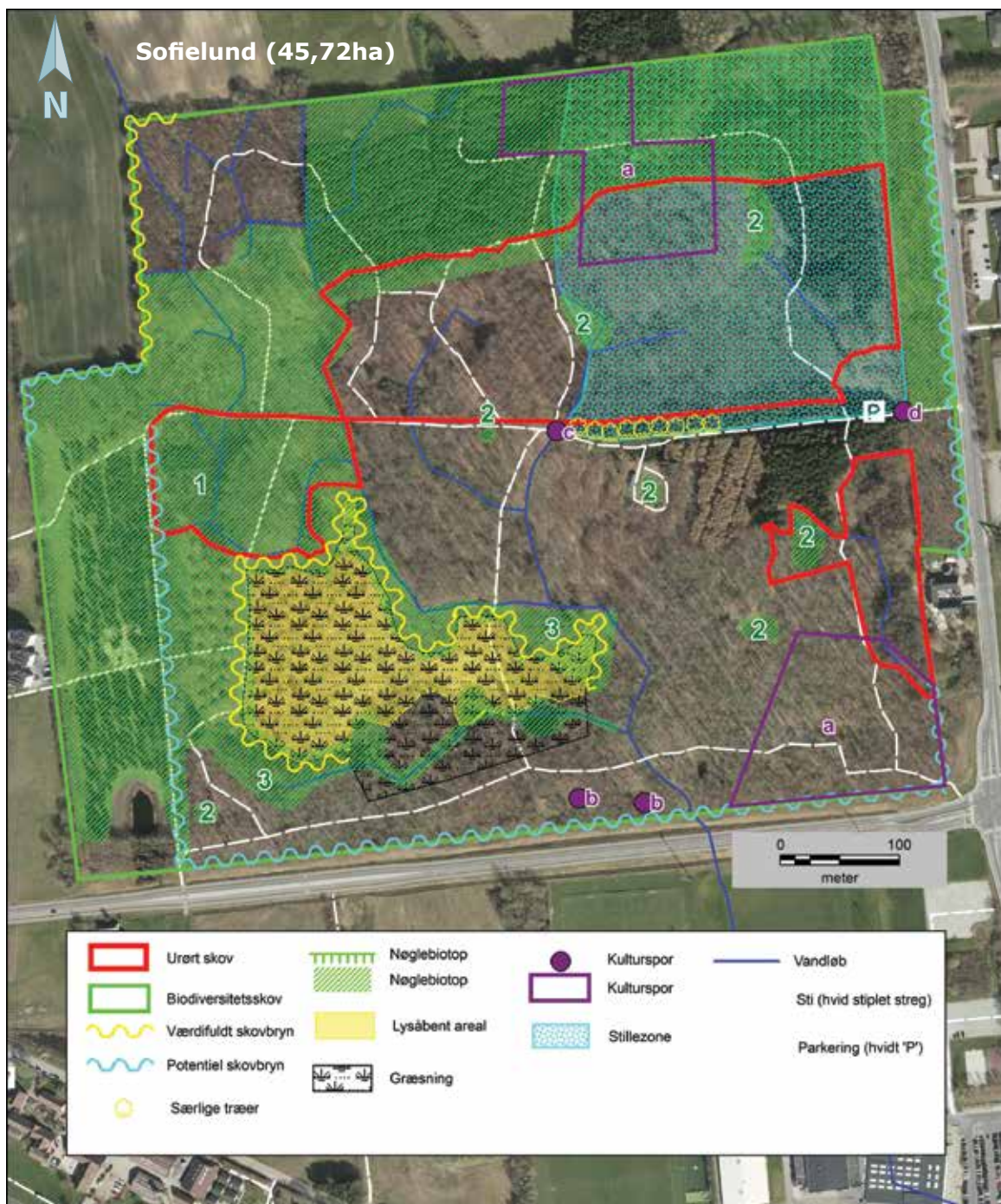
MÅLSÆTNING FOR Sofielund

Nøglebiotoper:

Levested hasselmus (1), ynglevandhuller forårsfereje, springfrø, stor vandsalamander (2), aske-/ellesump (3).

Kulturspor:

Højryggede agre (a), gravhøj (b), stenkiste (c), granitstele (d).

MÅLSÆTNING FOR Fruerskoven og Høje Bøge

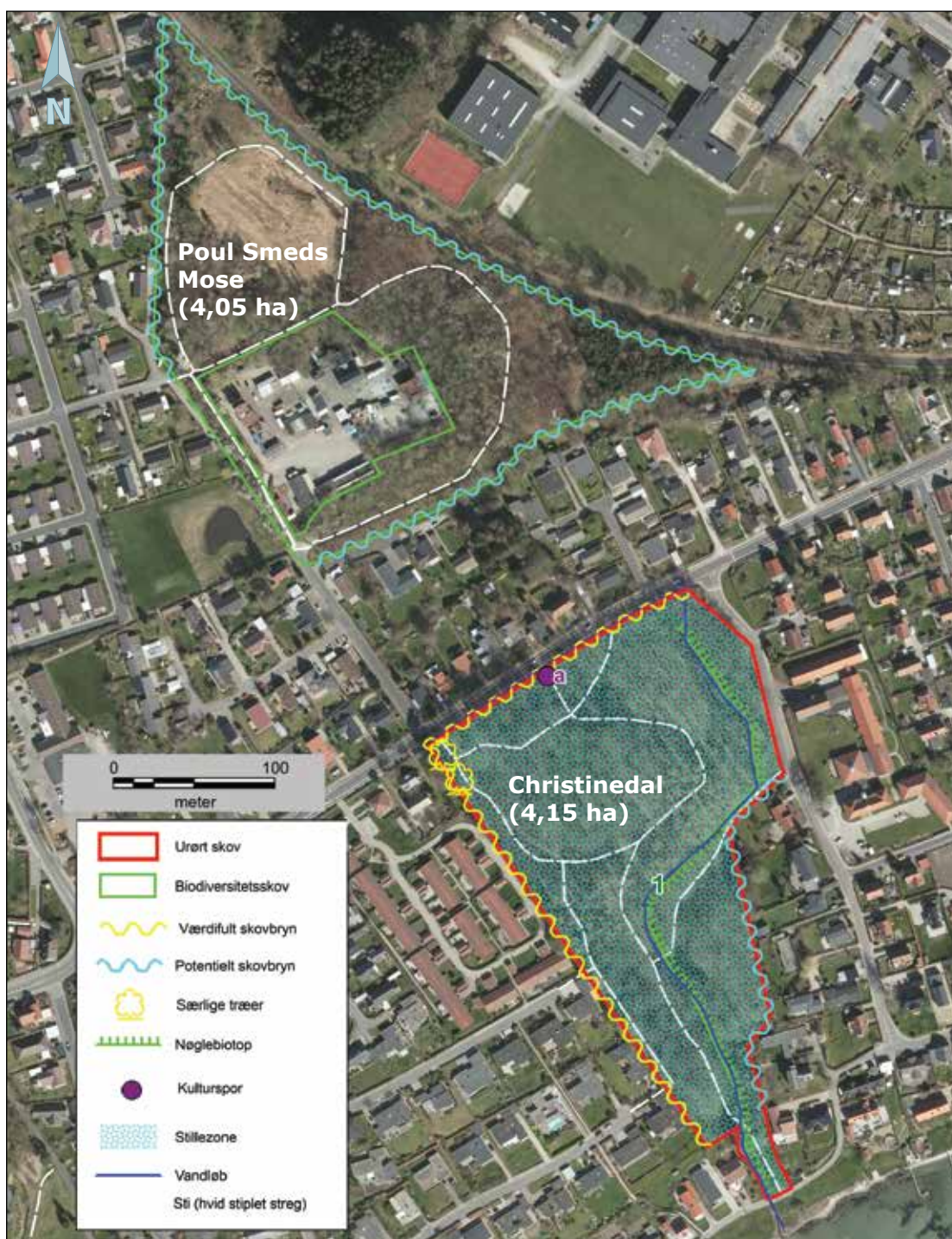
Kulturspor: Stensætning (a).

MÅLSÆTNING FOR Poul Smeds Mose og Christinedal

Nøglebiotoper: Christinedalsbækken (1).

Kulturspor: Granitsteler ved indgang (a).

MÅLSÆTNING FOR Rottefælden og Musefælden

Nøglebiotoper: Trappebækken og aske-/ellesumpe (1), eng med væld (2), overdrev og slåenkrat, levested guldhale (3), og skovbryn, levested for Det hvide W (4).

Kulturspor: Skov-etablissement (a), stenkiste og broer (b), dige (c), pleje af Trappebækkengen, gammel driftsform (d) og spor af tidligere regulering af bækken (e).

MÅLSÆTNING FOR

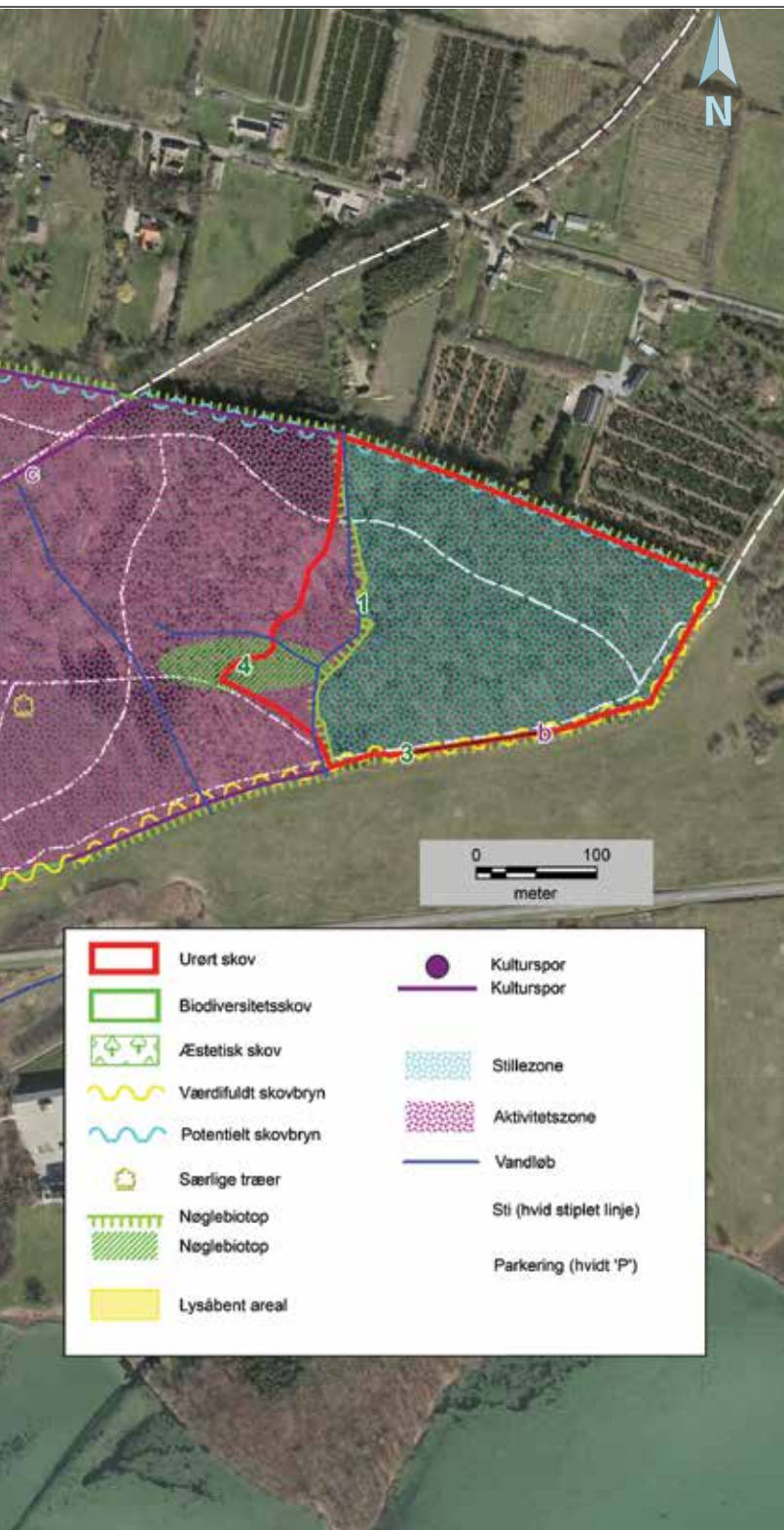
Kobberbækskoven Nord
og Syd, Nyborgvej

Nøglebiotoper: Kobberbækken (1), ellesump (2).

MÅLSÆTNING FOR

Stevneskoven, Gl. Hestehave
og Hallind Skov

Nøglebiotoper:

Vandløbet 'Tilløb til Hallind Skov' (1),
 lysning, levested for Kejserkåbe (2),
 stendiger (3),
 områder med kildevæld (4),
 levested markfirben (5).

Kulturspor:

Gravhøje (a), markante stendiger (b),
 Jernbanetraceet (c),
 markant jorddige og hulvej
 i skel mellem Gl. Hestehave
 og Hallind Skov (d).

MÅLSÆTNING FOR

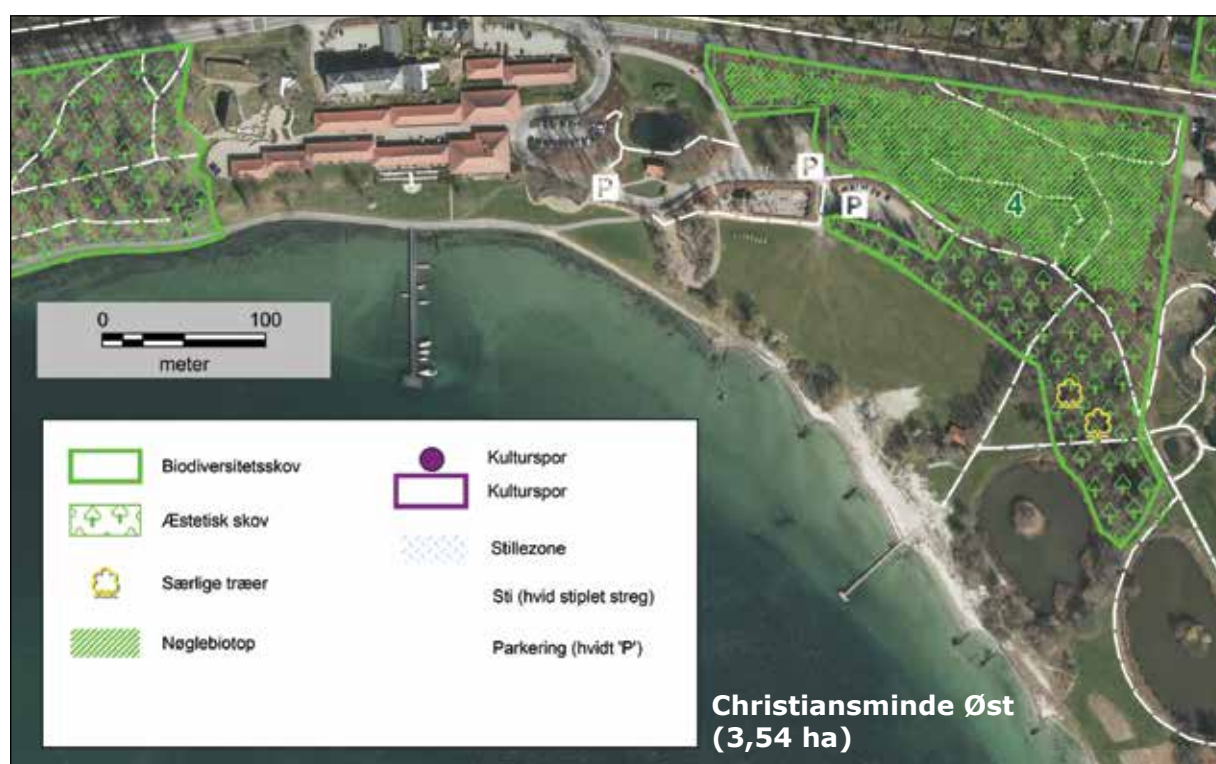
Christiansminde vest og øst

Nøglebiotoper:

Områder med kildevæld (4), Område af særlig botanisk interesse (6).

Kulturspor:

Køkkenmøddingen (a), halvcirkelformet plads og anlægget ved Prinsebroen (b).

MÅLSÆTNING FOR

Troldeskoven, Tyveskoven, Byhavegård Skov, Store og Lille Byhave

Nøglebiotoper: Sammenhængende vådområde med vandhuller og ellesump (1), stendige (2), ynglevandhul springfrø (3), rig skovbundsflora (4).

Kulturspor: Stendige (a).

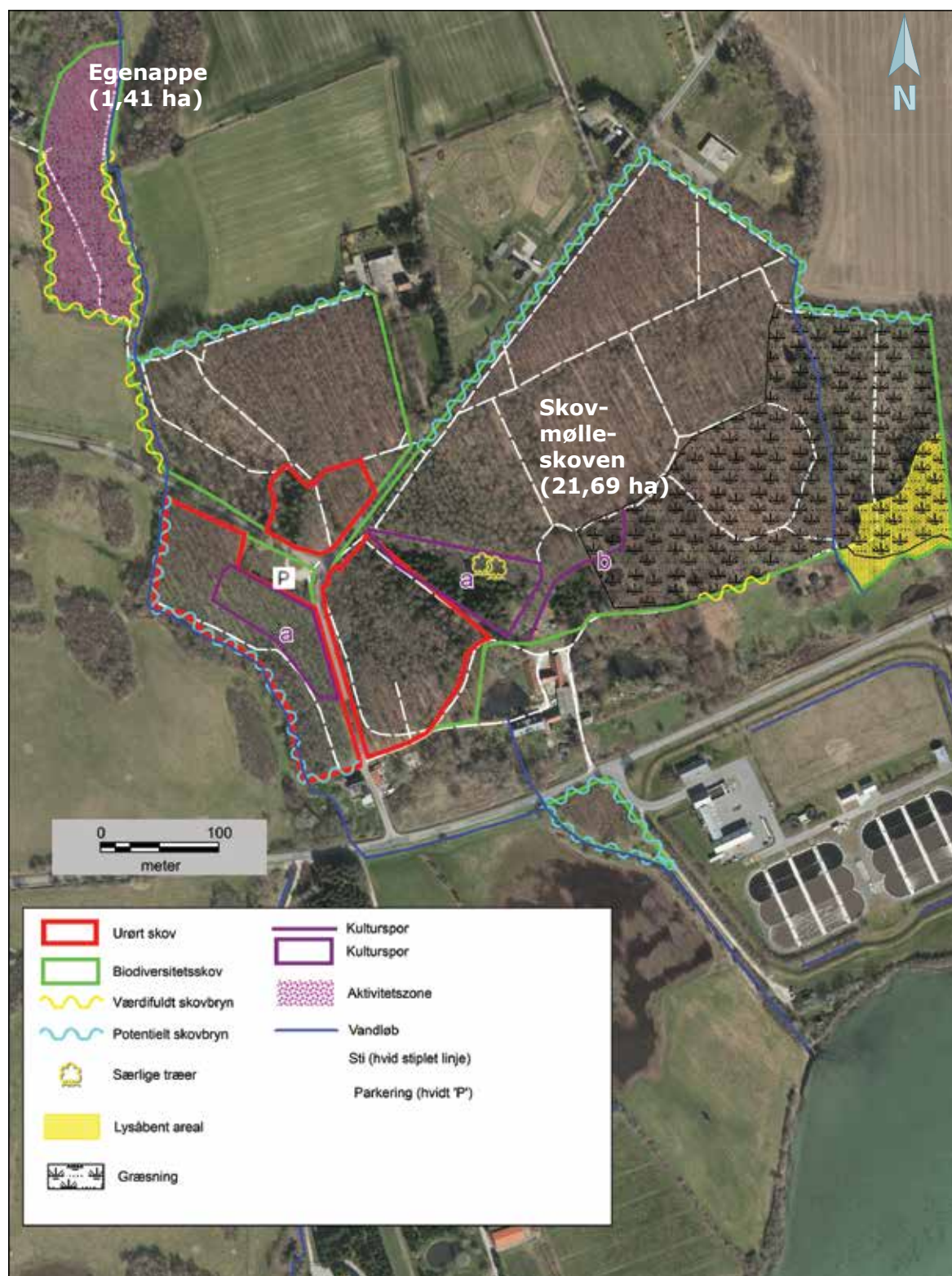

MÅLSÆTNING FOR

Skovmølleskoven og Egenappe

Kulturspor:

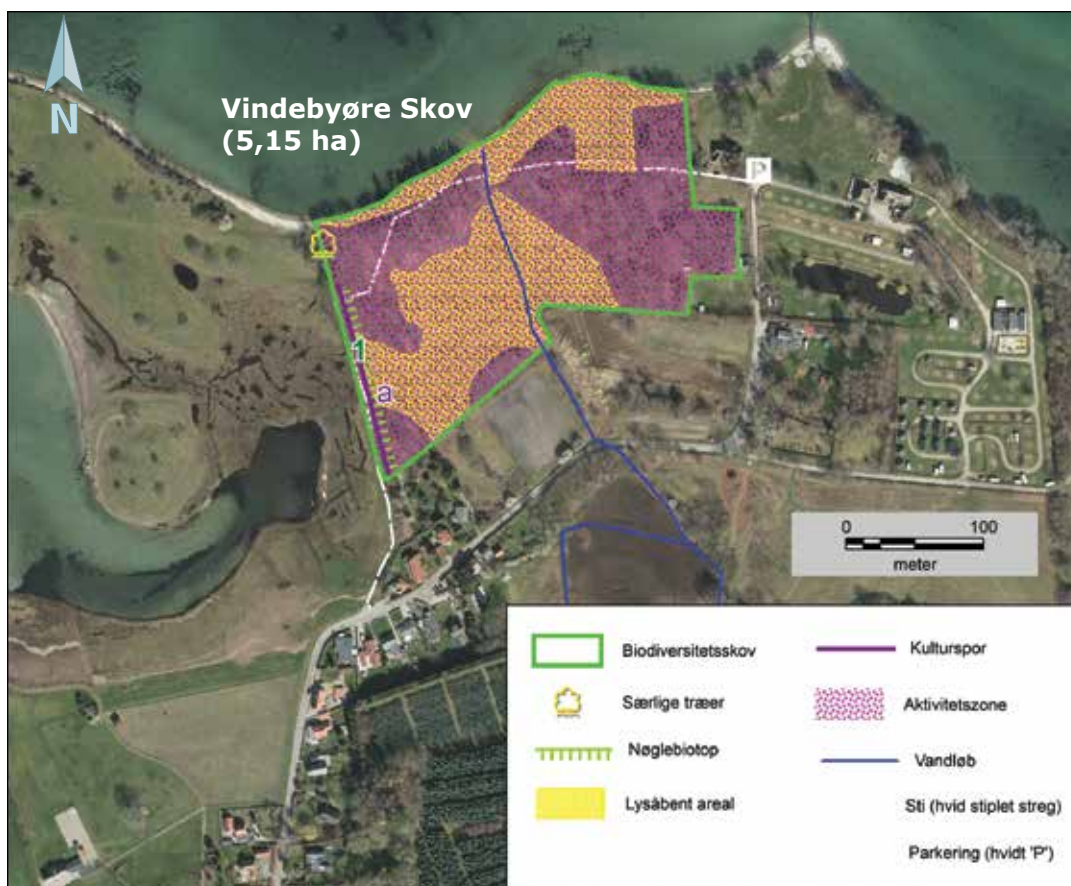
Terrasser i terræn (a), frugtplantagens 'serpentineveje' og birketræer (b).

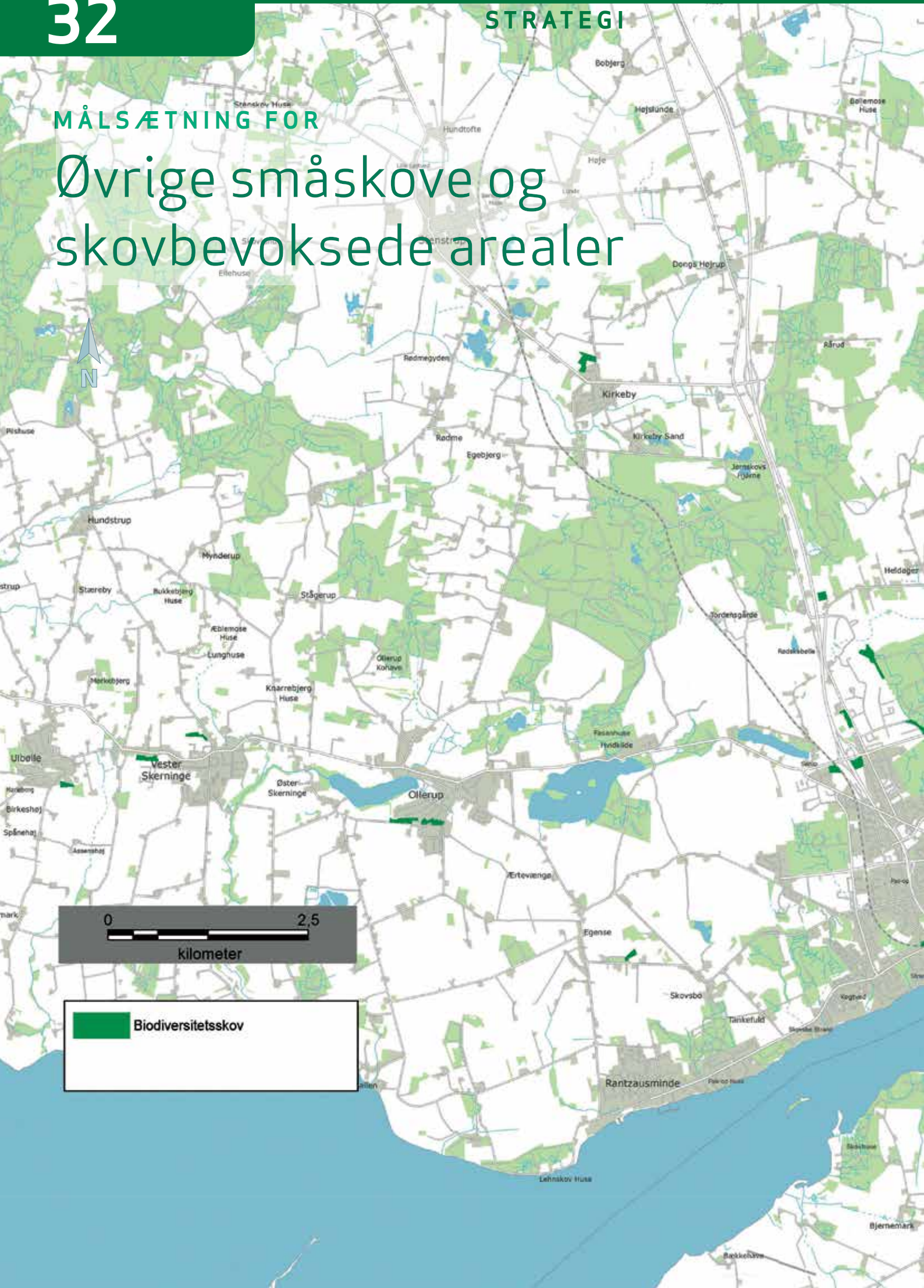
MÅLSÆTNING FOR Vindebyøre Skov

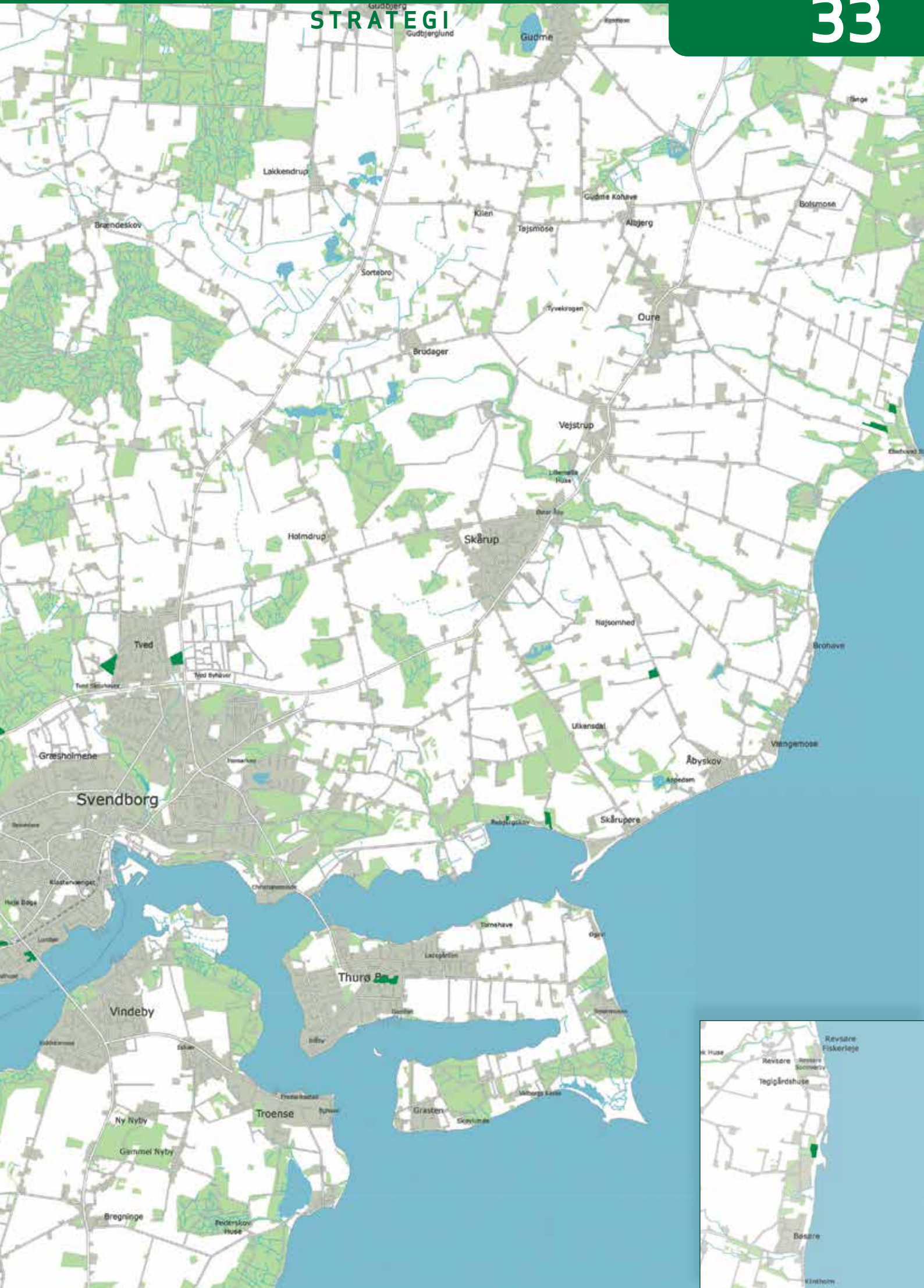
Nøglebiotoper: Dige (1).

Kulturspor: Dige (a).

MÅLSÆTNING FOR

Øvrige småskove og
skovbevoksede arealer

Svendborg

Vindeby

Thure

Skårup

Åbyskov

Lakkendrup

Oure

Vejstrup

Brandeskov

Tved

Holndrup

Brudager

Albjerg

Bolsmose

Vejstrup

Najsomhed

Bronhovn

Vangemose

Skårupere

Ny Nyby

Troense

Lacregården

Tornehave

Oger

Bregninge

Redemskov Huse

Græsten

Skyvande

Måborgs Kæde

Revsåre Fiskerleje

Revsåre Sømark

Taglårdshuse

Beasre

Kindholt

Kommunen har stort fokus på sikkerhed i de kommunale skove. Det vil ikke blive mindre i forbindelse med omstilling til urørt skov og biodiversitetsskov. Her er en skovarbejder klatret til tops i en svækket bøg nær vejen for at skære den ned og beholde en høj stub af hensyn til biodiversiteten.

Retningslinjer for forvaltningen af de kommunale skove

Skovene forvaltes efter en række overordnede retningslinjer.

For hver enkelt skov udarbejdes en detaljeret 50-årig forvaltningsplan, der beskriver de driftstiltag, der skal til, for at nå målsætningerne for skoven. Forvaltningsplanerne indeholder også en tidsplan for eventuel omstilling af driften.

Urørt skov

Målet er, at urørt skov som udgangspunkt skal passe sig selv uden indgreb. Her skal den naturlige dynamik og naturprocesserne så vidt muligt have frit og uhindret spil.

Det indebærer:

- Ingen skovhugst (træproduktion).
- Ingen fjernelse af levende eller dødt ved.
- Ingen færdsel med maskiner uden for veje og stier.
- Ingen sprøjtning, gødskning eller jordbearbejdning.
- Ingen plantning.

Det vil dog fortsat være muligt at foretage:

- Mindre naturplejeindgreb for at gavne biodiversitet. Det kan eksempelvis være at skabe dødt ved gennem ringning af

træer (barken skæres over i hele træets omkreds), aktivt at fremme dannelse af træer med huller eller foretage nedskæring af hæmmende opvækst omkring naturmæssigt særligt værdifulde enkelttræer (f.eks. gamle ege).

- Afgræsning med dyr for at opnå særlige naturtyper.
- Bekæmpelse af invasive arter.
- Håndtering af træer, der udgør en væsentlig sikkerhedsrisiko, f. eks. fældning eller beskæring, men uden at fjerne veddet fra det urørte areal. Om nødvendigt kan der anvendes maskiner hertil.
- Håndtering af væltede træer, der spærrer for stier eller giver anledning til opstuvning i vandløb og forringer afvandingen af naboarealer.

Urørt skov kan udlægges umiddelbart eller med en omstillingsperiode på eksempelvis 5 år, hvor der kan foretages indgreb for at understøtte og fremme den naturlige dynamik og levesteder. Der kan anvendes maskiner i omstillingsperioden. Helt centralt er genskabelse af naturlige vandstandsforhold gennem lukning af drængrøfter. Derudover kan det være relevant at foretage hugstindgreb for at skabe variation i bevoksninger og fjerne indførte træarter. Mindst 10 % af den stående levende vedmasse i løvskov sikres aktivt overgang til dødt ved.

Biodiversitetsskov

Målet er artsrige skove med en stor variation samt naturlig dynamik og naturlige processer.

Skovarealer, der er præget af plantninger og lang tids produktionsorienteret drift, er ofte langt fra en naturlig tilstand, og det vil tage lang tid for den naturlige biodiversitet at indfinde sig på disse arealer. Skovens indhold af levesteder og biostrukturtræer (store træer, hultræer, veterantræer, liggende og stående dødt ved) samt den naturlige dynamik kan fremskyndes ved forskellige forvaltningstiltag.

Forvaltningen af skovene skal:

- Bevare alle enkelttræer, holme og bevoksninger af eg og bøg fra før år 1900.
- Skabe stor strukturel variation i den enkelte skov og forskelligartethed i træarter (primært hjemmehørende arter), tæthed, alder og kronedybde, herunder etablere større lysbrønde og egentlige lysninger samt fritstille og sikre naturmæssigt værdifulde enkelttræer. Ensartede flade- og linjestrukturer opbrydes. Det vil bl.a. ske ved hugst, genskabelse af naturlige vandstandsforhold og græsning.

Ved større hugstindgreb afpasses mængden af dødt ved i skovbunden i forhold til naturhensyn. Overskydende ved tages ud af skoven.

Ved hugst efterlades og fremmes så vidt muligt eksisterende og potentielle veterantræer, træer med skader samt lystræer (eg, ask og skovfyr) frem for skyggetræer (bøg og ahorn). Ligeledes efterlades buske, lianer, samt insektbe-

støvede vedplanter (f.eks. tjørn, vedbend, kristtorn, seljepil, lind, fuglekirsebær, skovæble og røn).

- Udvælge 'Livstræer', der får mulighed for at stå til naturligt henfald, på steder, hvor de ikke vil udgøre en risiko for folk, som færdes på skovstier og tilstødende veje, eller for naboer.
- Sikre og aktivt fremme udvikling af hultræer og andre træer med værdifulde levesteder for insekter, svampe, hulrugende fugle og flagermus.
- Sikre og aktivt fremme et varieret udbud af liggende (gerne hele stammer) og stående dødt ved af forskellige arter, størrelser og nedbrydningsstadier. Mindst 10 % af den stående levende vedmasse i løvskov sikres aktivt overgang til dødt ved.
- Bevare træer med rovfuglereder.
- Afvikle større bevoksninger med nåltræer. Det kan ske ved renafdrift. Der kan bevares markante enkelttræer og holme, navnlig af mere stabile træarter som lærk og douglasgran. Arealerne kan tilplantes eller henligge til naturlig tilgroning.
- Genoprette og sikre naturlige eller tilnærmelsesvis naturlige vandstandsforhold, hvor det er praktisk, teknisk, naboretligt og vandløbsretligt muligt, og hvor helt specifikke naturhensyn ikke taler imod. Vandet skal så vidt muligt strømme og fluktuere frit.
- Sikre og udvikle nøglebiotoper, herunder arealer omfattet af naturbeskyttelseslovens §3 samt sikre og skabe levesteder og spredningsmuligheder for sjældne og truede arter som f.eks. hasselmus.
- Primært forynge skovene gennem naturlig opvækst. I skove med artsfattig frøpulje kan indplantes primært hjem-

mehørende lyskrævende træarter og blomstrende buske. Indblanding med nåletræer kan ske. Eg har vanskeligt ved at etablere sig ved selvsåning og kan plantes. Der kan i mindre omfang indplantes europæiske arter, så der kan ske en vis klimatilpasning.

- Bekæmpe invasive arter.
- Værne om og udvikle de landskabeligt og naturmæssigt mest værdifulde skovbryn (både ydre og indre) som stabile løvtræsdominerede, artsrige og strukturelt varierede bryn med en overvejende lysåben karakter med krat og underskov samt enkeltstående gamle træer.
- Foregå med mindst mulig jordbearbejdning og uden brug af gødning og pesticider.
- Tilrettelægges, så der ikke foretages hugst i fuglenes yngleperiode fra 1. april til 1. august. Der kan dog foretages sikkerhedsfældning.

Æstetisk skov

Målet er at sikre skove med højstammede bøge og ege ved tilkørselsvejene og Christiansminde, som en smuk ankomst til Svendborg, hvad enten man kommer fra landsiden eller søsiden.

Forvaltningen af skovene skal:

- Sikre bevoksninger af højstammede bøge og ege, markante enkelttræer, udsigter og indkig mellem gamle træer. Foryngelse kan ske områdevist i bevoksningerne.

Kulturarv og kulturhistorie

Målet er at sikre og synliggøre skovenes kulturarv og kulturhistorie.

Forvaltningen af skovene skal:

- Sikre at skovenes fortidsminder, herunder gravhøje, hulveje, stengærder, jorddiger og gamle agersystemer beskyttes og bevares for eftertiden (plejes). Forvaltningen sker i samråd med Svendborg Museum.
- Bevare udvalgte af skovenes øvrige kulturhistoriske spor som f.eks. elementer i lystskovene i samråd med Svendborg Museum.
- Synliggøre tidligere tiders driftformer i form af høj- og lavskov (stævningssskov) samt græsningsskov.

Friluftsliv

Målet er, at de kommunale skove skal give mulighed for et aktivt og alsidigt friluftsliv, hvor alle får en god oplevelse med hjem.

Der skal både være mulighed for at få pulsen op og for at nyde skovens stilhed og ro. Ikke alle aktiviteter kan forenes, og derfor er skovene delt op i zoner.

Forvaltningen af skovene skal:

- Modvirke konflikter mellem forskellige hensyn og interesser og mellem forskellige brugergrupper.
- Understøtte muligheder for at finde stilhed og ro til fordybelse og sansoplevelser i stillezoner.
- Give gode muligheder for naturoplevelser og for at kunne sanke svampe, bær, nødder og urter.
- Vedligeholde og udvikle nye muligheder for forskellige aktiviteter og bevægelse inden for aktivitetszonerne, herunder an-

Anemoner, Gl. Hestehave

læg af forskellige typer stier og friluftsfaciliteter. Det er dog et grundlæggende princip, at aktiviteterne i skoven primært skal bruge skovens egne elementer.

- Give gode og forskellige muligheder for leg og læring.
- Tilbyde overnatning i shelters eller telt på udvalgte steder og om muligt med adgang til toilet. Den øvrige del af skoven friholdes for overnatning.
- Synliggøre de kommunale skove og offentlig adgang ved diskret skiltning ved hovedindgangene. Formidle aktivitets- og oplevelsesmuligheder i de kommunale skove (med kort) via forskellige medier og afmærke de forskellige temastier som f.eks. MTB-stier og ridestier samt stier, der er farbare for kørestolsbrugere.

Klima

Målet er, at skovene skal bidrage til at imødegå negative følger af klimaændringerne.

Forvaltningen af skovene skal:

- Understøtte og forøge skovens binding og lagring af kulstof fra atmosfærens CO₂ i både levende og død biomasse, jordbund og vådområder.
- Understøtte skovens evne til at opfange skybrudsregn ved at lukke for drængrøfter og genskabe de naturlige vandstandsforhold.

- Bidrage til at erstatte fossil energi med lokalt produceret biobrændsel i forbindelse med omstilling til urørt skov og biodiversitetsskov indtil kul/olie/naturgas er udfaset som energikilde.

Sikkerhed og godt naboskab

Målet er, at det skal være sikkert at færdes i skovene og på tilstødende veje og naboarealer uden større risiko for at træer vælter eller grene falder ned.

Udfordringen er, at de gamle og potentielt farlige tæer (risikotræer) også ofte er de træer, som har den største biologiske værdi. Ved en omstilling fra overvejende unge og stabile skove til urørt skov og biodiversitetsskov med gamle og biologisk værdifulde træer øges antallet af risikotræer.

Forvaltningen af skovene skal:

- Sikre, at det er sikkert at færdes på veje, stier og opholdsarealer i skovene samt på tilstødende veje og naboarealer ved at fælde eller beskære risikotræer. Sikkerhedsniveauet gradueres efter risikoen. Skovene inddeles i tre sikkerhedsklasser efter træets position i forhold til den potentielle risiko.
- Opretholde et gensidigt godt naboskab. Sikre, at skel respekteres og håndhæves.

Sikkerhedsklasse	Situation	Forholdsregel
1	Træer nær veje, parkeringspladser, bygninger, friluftsfaciliteter og jernbaner, hvor træet eller større grene ved fald eller nedbrud vil kunne ramme disse.	Høj risiko. Beskæring/topkapning, eventuelt fældning ved indikation på svækkelse, især svampeangreb samt større rodhæld ud mod de nævnte steder.
2	Store træer ved skovveje og større stier i skoven, som ved fald eller nedbrud af større grene vil kunne ramme disse.	Mellem risiko. Beskæring/ topkapning, eventuelt fældning ved tydelige tegn på kritisk svækkelse, herunder større, døde grene i kronen.
3	Træer i indre skovbryn og inde i bevoksningerne, som ved fald eller nedbrud <i>ikke</i> vil kunne ramme veje eller større stier.	Lav risiko. Bevares som hovedregel på rod uden indgreb, uanset tilstand.

Sikkerhedsklasser og forholdsregler.

Udarbejdet af:
Svendborg Kommune
Natur og Miljø
2020

Grafisk design:
Hjorth-Freelance

Fotos:
Terkel Broe Christensen (forside og bagside)
Peter Møller (side 6, 8, 10, 11, stor flagspætte, 15, 34, 35, 36, 37)
Dorit Fruergaard (side 7)
Hélène Hansen (side 9, porcelænshat og fingeret bregnemos, 39)
Anders Stie Møller (side 9, lungelav)
Peter Friis Møller (side 14)
Arne Bruun (side 10)
Dan Schou (side 9, moskusbuk, 11, sort eger)
Aglaja (side 11, iris)
Lene Bech Sanderhoff (side 11, hasselmus)
Fagfoto grafen Geir (side 15)
Lisbet Rønnow Torp (side 15)
Helle Hjorth (side 16)

Print:
Svendborg Kommune

Hallindskoven